

Müasir ədəbi proses və nəzəri araşdırmalara baxış

İsa Həbibbəyli

Akademik

AMEA-nın prezidenti

E-mail: isa.habibbeyli@science.az

Annotasiya. Məqalədə Qarabağın işğaldan azad edilməsi, Vətənin bütövlüyünün təmin olunmasından sonra ədəbi prosesin, nəzəri araşdırmaların tarixin bu möhtəşəm hadisəsinə fəal, həssas münasibəti, onda yaşanan yeniliklər təhlil edilib dəyərləndirilir. Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə qəhrəman Azərbaycan ordusunun qazandığı böyük qələbə ədəbiyyatda böyük ruh yüksəkliyi yaratmış milli birlik və həmrəyliyin sarsılmazlığı Azərbaycan ədəbiyyatının Baş mövzusunə çevrilmişdir. 2023-cü ilin ədəbi tənqidi Azərbaycan ədəbiyyatının Qarabağ diskursunun dialektik inkişafındakı irəliləşməni aydın şəkildə görür və ədəbiyyatı bu sahədə daha da fəal olmağa təşviq edir. Ədəbiyyatımızda hələlik tam Bütövlükdən çox Bütövlük uğrunda gedən ədəbi prosesin dalğası daha çox görünməkdədir. Poeziyada Qarabağ mövzusu ilə bərabər Azərbaycan mövzusu da inkişaf etməkdədir. Bu, bütövlük motivlərinin tədricən ədəbiyyatın Baş mövzusunə çevrilməsinin göstəricisidir. Nəsrdə döyüş cəbhələrinin, arxa cəbhədə gedən proseslərin təsviri, qəhrəmanların obrazlaşdırılması Bütövlüyə doğru hərəkətin bədii ifadəsidir. Ədəbi proses icmallarında Tehran Əlişanoğlu, Elnarə Akimova, Cavanşir Yusifli, Elnarə Qaragözova, Vaqif Yusifli ədəbi prosesi diqqətlə izləmiş və təhlil etmişlər.

2023-cü il Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən “Heydər Əliyev İli” elan olunmuş, elmdə və ədəbiyyatda “Heydər Əliyev İli”nin uğurlu nəticələri kimi əhəmiyyətli elmi və bədii əsərlər meydana çıxmışdır. Əlisəfa Azayevin “Qarlı zirvə” romanında Ulu öndər Heydər Əliyevin mübarizələrlə dolu keşməkeşli ömür yolu, dühasının əbədiyaşarlığı yazıçı baxışı ilə işıqlandırılmış, İbrahim Yusifoglunun “Azərbaycan dünyaya günəş kimi doğacaq” poemasında seçilmiş hadisələr əsasında Heydər Əliyev dühasının əbədiliyi tərənnüm edilmişdir. Əbədi proses icmallarında da “Heydər Əliyev İli”nin ədəbi hesabatına diqqət yetirilmişdir.

2024-cü ildə keçirilən Ədəbi proses müşavirəsi möhtəşəm tarixi hadisələrin ədəbi prosesdə əksinə xüsusi diqqət ayırmışdır.

Açar sözlər: ədəbiyyatda Böyük Qayıdış, Azərbaycan ədəbiyyatı, ədəbi proses, nəzəri araşdırma

Məqalə tarixçəsi: göndərilib – 15.07.2024; qəbul edilib – 22.07.2024

A glance at the contemporary literary process and theoretical researches

Isa Habibbeyli

Academician

The President of the ANAS

E-mail: isa.habibbeyli@science.az

Abstract. In the article the active and sensitive attitude of the literary process, theoretical studies to this great event of history after the liberation of Karabakh from occupation and the preservation of the integrity of the homeland and innovations experienced at that time is analyzed and estimated. Great victory won by the heroic Azerbaijani army under the leadership of the Victorious Commander-in-Chief Ilham Aliyev created great enthusiasm in literature and the inviolability of national unity and solidarity has become the Main topic of Azerbaijani literature. Literary criticism of 2023 clearly observes the progress in the dialectical development of the Karabakh discourse in Azerbaijani literature and promotes the literature to be more active in this field. The wave of the literary process that strives for Integrity rather than complete Integrity is more evident in our literature. In the poetry, the theme of Azerbaijan develops along with the theme of Karabakh. The subject of Azerbaijan, as well as the subject of Karabakh develops in poetry. This is an indication that motifs of integrity are gradually becoming the Main theme of literature. The depiction of battlefronts, the processes running in the background, and the characterization of heroes in prose is an artistic expression of the movement towards the Integrity. Tehran Alishanoglu, Elnara Akimova, Javanshir Yusifli, Elnara Garagozova and Vagif Yusifli carefully pursued and analyzed the literary process in the reviews of the literary process.

The year 2023 was declared “Heydar Aliyev Year” by the President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev, and as a successful result of the “Heydar Aliyev Year”, the important scientific and artistic works was emerged in the field of science and literature. The tumultuous life path of the great leader Heydar Aliyev, full of struggles, and the immortality of his genius has been highlighted in the novel “Snow-Capped Peak” by Alisefa Azayev from the author's perspective; the eternity of Heydar Aliyev's genius has been praised on the basis of selected events from the poem “Azerbaijan will be born to the world like the sun” by Ibrahim Yusifoglu. In the reviews of the literary process, attention was paid to the literary report of the “Heydar Aliyev Year”.

At the Literary Process Conference held in 2024, special attention was paid to major historical events in the literary process.

Keywords: the Great Return in literature, Azerbaijani literature, literary process, theoretical research

Article history: received – 15.07.2024; accepted – 22.07.2024

Giriş / Introduction

Azərbaycanın çoxəsrlik tarixində 2020-ci və 2023-cü ilin müstəsna yeri vardır. Belə ki, Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin “Dəmir Yumruğu”u ilə 2020-ci ildə qəhrəman Azərbaycan Ordusu qədim Azərbaycan torpağı olan Qarabağı işğaldan azad etdi, 2023-cü ildə isə uğurla aparılmış birgünlük hərbi əməliyyatdan sonra Azərbaycan özünün ərazi bütövlüyünü və dövlət müstəqilliyini tam bərpa etmişdir. Bu böyük tarixi Zəfərlər Azərbaycan xalqının çoxəsrlik tarixinin ən şanlı və şərəfli hadisələridir. Şübhəsiz ki, Azərbaycan ədəbiyyatı həmin tarixi hadisələrə özünün fəal reaksiyasını vermiş, yazıçı münasibətini bəyan etmişdir. Qarabağda qazılan Zəfər Azərbaycan ədəbiyyatında hansı yüksək əhvali-ruhiyyə ilə qarşılanmışdısa, Qalib Ali Baş Komandanın 8 noyabr

2023-cü ildə Xankəndində qəbul etdiyi möhtəşəm qeyri-adi parad da həmin təntənəli notlarla tərənnüm olunmuşdur. Lakin fərq ondan ibarətdir ki, Azərbaycan ədəbiyyatı xalqımızla birlikdə Zəfər sevincini bütün qeyri-adi emosiyası ilə 2020-ci ildə yaşamışdır. Bundan üç il keçəndən sonra, 20 sentyabr 2023-cü ildə bir günlük hərbi əməliyyatla qazanılan ərazi bütövlüyü isə sevinclə düşüncənin, tərənnümlə dərk olunmuş bədii ifadənin təzahürləri olmuşdur. Yəni ərazi bütövlüyünün tam təmin edilməsi Azərbaycan ədəbiyyatında Bütövlük motivləri ilə bədii ifadəsini tapmışdır. Artıq ədəbiyyat həm konkret olaraq ərazi bütövlüyünün qazanılması mənasında və həm də ümumiyyətlə ölkəmizdə baş verən dəyişikliklər münasibətilə Bütövlük himni səsləndirməkdədir [1].

Əsas hissə / Main part

Ədəbiyyatda Böyük Qayıdışın yaratdığı bütövlük notları tam ərazi bütövlüyünün doğurduğu real bütövlüklə daha da genişləndirilərək daha da irəli aparılmışdır. Məhz bu möhtəşəm bütövlüyün fonunda ümumiyyətlə tarixi taleyimizin bütövlüyü, milli birlik və həmrəyliyin sarsılmazlığı Azərbaycan ədəbiyyatının Baş mövzusunə çevrilmişdir. Ədəbiyyatın bütün növləri və janrlarında Bütövlük mövzusunda maraqlı və əhəmiyyətli bədii əsərlər yazılmışdır. Ümumiyyətlə, 2023-cü ilin ədəbiyyatı bütövlük uğrunda mübarizə və bütövlüyün təsvir və tərənnüm edilməsi ədəbiyyatdır. AMEA-nın müxbir üzvü Tehran Əlişanoğlunun geniş həcmli icmal yazılarından birini “Şuşa ilində ədəbi tənqid” adlandırması heç də təsadüfi olmayıb, Azərbaycan ədəbiyyatında Şuşa-Qarabağ – Bütövlük mövzusunda yazılmış bədii əsərlərin ədəbi-tənqidəki əks-sədasının gedişatının elmi cəhətdən dəyərləndirilməsi zərurətini ifadə etmişdir. Yəni Şuşa-Qarabağ mövzusu Azərbaycan ədəbiyyatının Bütövlük mövzusunun rəmzinə çevrilmişdir. Filologiya elmləri doktoru Elnarə Akimovanın “İlin ədəbi mənzərəsi” haqqında professional şəkildə yazılmış icmalında da haqlı olaraq Azərbaycan ədəbiyyatının 2023-cü ilə dair gedişatının bütöv mənzərəsi yaradılarkən Qarabağ mövzusundan yazılan ədəbiyyata münasibətdə dinamikənin artmaqda və dərinləşməkdə olduğu nəzərə çatdırılmışdır. Yazıçı-publisist Mənzər Niyarlının “Sənətin sehri” məqalələr toplusunun da baş qəhrəman Azərbaycan ədəbiyyatının Baş mövzusunə çevrilmiş Qarabağ Zəfəri – Bütövlük mövzusu ilə əlaqədar mətləblərdən yoğrulmuşdur. Bu o deməkdir ki, ədəbi tənqid Azərbaycan ədəbiyyatının Qarabağ diskursunun dialektik inkişafındakı irəliləşməni aydın şəkildə görür və ədəbiyyatın Bütövlük uğrunda enerjiyi bütün vüsəti ilə bədii əsərlərin aydın səmasına çıxarmağı təşviq edir. Çünki indiki halda artıq Qarabağ mövzusu ədəbiyyat üçün yalnız işğaldan azad olunmuş Azərbaycan torpaqlarının vəsf edilməsindən başqa daha çox ölkəmizin bütövlüyünün təsvir və tərənnüm edilməsi deməkdir. Qısa müddət ərzində Azərbaycan ədəbiyyatında Qarabağ mövzusunun Zəfər mövzusu olmaqla bərabər, həm də Bütövlük mövzusunə çevrilməsi Müzəffər Ali Baş Komandanımız İlham Əliyevin çoxəsrlik Azərbaycan tarixində ilk dəfə olaraq bir günlük hərbi əməliyyatla xalqımıza və ölkəmizə qazandırdığı tam ərazi bütövlüyündən doğan idealın əks-sədasıdır. Deməli, müstəqillik tariximizin 44+1 formulu Azərbaycan ədəbiyyatında Bütövlük mövzusunun ədəbi düsturudur.

Doğrudur, hələlik Azərbaycan ədəbiyyatında tam Bütövlükdən çox Bütövlük uğrunda gedən ədəbi prosesin dalğası daha çox görünməkdədir. Poeziyada Qarabağ mövzusu daha çox Bütövlük mövzusu kimi tərənnüm olunmuşdur. Lakin 44+1 formulu, yəni Qarabağ Zəfəri və Ərazi Bütövlüyü Qələbəsi poeziya Bütövlüyün təntənəsinin tərənnümünün əsas hərəkətverici qüvvəsi olmuşdur. Fikrimizcə, 2023-cü ilin poeziyasında Qarabağ mövzusunda yazılmış şeirlərlə bir sırada ümumiyyətlə Azərbaycan mövzusunda yazılmış şeirlərin çoxalması Bütövlük motivlərinin tədricən ədəbiyyatın Baş mövzusunə çevrilməsinin göstəricisidir. Hətta 2023-cü ildə Cənubi Azərbaycan, Qərbi Azərbaycan, Göycə, Zəngəzur, Dərbənd, Borçalı mövzularında şeirlərin miqyasının artması reallıqlarıdır. Poeziya ilə müqayisədə daha təmkinli olan bədii nəsrdə Bütövlük mövzusu Bütövlüyə doğru formatında təzahür edir. Nasirlərimiz Qarabağ müharibəsinin qəhrəmanlarını və döyüş

səhnələrini əks etdirməklə bərabər bədii ümumiləşdirmələr də aparmağa doğru gediş etməkdədirlər. Ədəbi proses yaradıcılıq müşavirəsi üçün “2023-cü ilin nəsr mənzərəsi” icmalını yazmış Elnarə Qaragözova yazıçı Yunus Oğuzun “Cıdır” romanını Bütövlük ruhunda yazılmış ən yaxşı nəsr əsərlərindən biri kimi dəyərləndirmişdir. Tarixi romanlar müəllifi olan Yunus Oğuzun “Cıdır” romanında Qarabağ mövzusunun müasir reallıqlarla yanaşı yaxın və uzaq keçmişlə də əlaqəli şəkildə təqdim etməsi müəllifin belə qənaətə gəlməkdə haqlı olduğunu diqtə edir. Bu mənada Elnarə Qaragözovanın Yunus Oğuzun “Cıdır” romanı 44 günlük Vətən müharibəsinin və Zəfərin bədii salnaməsi kimi qiymətləndirməsi obyektiv reallığın elmi ifadəsidir. Əsərin adındakı Cıdır sözü də geniş mənada Azərbaycanın qəhrəmanlıq rəmzlərindən biri kimi düşünülmüşdür.

İlk dəfə olaraq Azərbaycan nəsrində Qarabağ mövzusunda döyüş cəbhəsinin təsvirlərinə həsr olunmuş bədii əsərlərlə bərabər, müharibə dövründə arxa cəbhəyə həsr edilmiş əsərlərin də meydana çıxması Bütövlüyə doğru hərəkətin ritmlərinin genişlənməkdə olduğunu nəzərə çarpdırır. Arif Alimin “Tülək” əsərində arxa cəbhədə gedən proseslərin təsviri ilə mövzunun əhatə dairəsi genişləndirilmişdir. Aqil Abbasın Qarabağ mövzusunun dünənli-bugünlü Qarabağ süjeti əsasında yazdığı “Çay qırağında bitib, susuz qalan ağacların sağlığına” povestində əsas mətləbləri seçilmiş bir obrazın – Abdal Gülablı Şakirin simasında ümumiləşdirməsi də Bütövlüyə doğru hərəkətin bədii ifadəsidir. Nəhayət, Azad Qaradərəlinin II Qarabağ müharibəsinin qadın şəhidi olan Arəstə Baxışovanın xatirəsinə həsr etdiyi povesti “Sevgilim Vətən” adlandırması nəsrdəki Bütövlüyə doğru prosesdən Bütövlük mərhələsinə istiqamətləndirilmiş addım hesab etmək olar. Ümumiyyətlə, Elnarə Qaragözovanın yığcam bir icmalda Azərbaycan bədii nəsrinin ideya-sənətkarlıq xüsusiyyətlərini nəzəri cəhətdən, izmlər və janrlar üzrə təhlil edib dəyərləndirməsini ədəbiyyatşünaslıqda əhəmiyyətli elmi yanaşma hesab edirəm. Elnarə Qaragözovanın “2023-cü ilin nəsr mənzərəsi” icmalında bədii nəsrin müasir dövrdəki, hətta bir ildəki təkamülündən bəhs edərkən mövzu və ideya üzrə qruplaşdırmaqdan başqa, həm də bu istiqamətdəki janrlar haqqında qeyd etdiyi dəqiq təyinatlar mövzunun nəzəri səviyyədəki şərhini şərtləndirmişdir. Bu məqamda Elnarə Qaragözovanın 2023-cü ilin bədii nəsrində müşahidə etdiyi janrlardan bəhs edərkən “Xatirə, ithaf tendensiyasının aktuallığını” göstərməklə bərabər, “avanqard-eksperimental roman”, “avtofikşin-roman”, “kuryoz-fentezi roman” və s. kimi tam yeni olan janrlardan bəhs etməsi nəsrimizin ümumi mənzərəsində yeni dalğanın əmələ gəlməsindən xəbər verir.

Ədəbi mühitdə yeniləşmə proseslərinin özünəməxsusluğunu, fərqli xüsusiyyətini müəyyən etmək üçün ədəbi proses mətnlərində nəzəri yanaşmalara, nəzəri təhlillərə ehtiyac vardır. Bunu filologiya elmlər doktoru Cavanşir Yusifli də hiss etmişdir. “İlin bədii yekunları, hekayə 2023” icmalında gəldiyi qənaət nəticə etibarilə Ədəbi proses müşavirələrində nəzəri yanaşmalara üstünlük verilməsinə çağırış kimi qəbul oluna bilər: “İndi toplam məhsuldan vaz keçib janr kontekstindən, janrların bir-birinə nüfuzu, onların transformasiyasından danışmağın vaxtıdır”. Belə fikirlər Elnarə Akimovanın da məruzə mətnində öz əksini tapmışdır. Belə ki, Elnarə xanım “İlin ədəbi mənzərəsi”ni təhlil edərkən janrlar üzrə meydana çıxan əsərlərə obyektiv elmi-nəzəri qiymət verilməsini müasir tənqiddin əsas vəzifələrindən biri kimi qeyd etmədən keçməmişdir. Ustad-tənqidçi Vaqif Yusifli isə poeziya üzrə icmalında görkəmli rus tənqidçisi Vissarion Belinskidən mühüm nəzəri əhəmiyyət kəsb edən sitat gətirməyə zərurət duymuşdur. Və Vaqif Yusifli ilin poeziya xəzinəsini dəyərləndirərkən həmin sitatın irəli sürdüyü tələblərin müasir poeziya aləmindəki vəziyyətinə nəzər salmışdır. Bütün bunlar Ədəbi proses yaradıcılıq müşavirəsinə təqdim edilən icmal mətnlərində nəzəriyyə faktoruna ciddi fikir verilməsinin zəruri olduğunu diqqətə çatdırır. Həm də Ədəbi proses icmallarındakı nəzəri yanaşma yalnız janrlara elmi münasibət bildirməklə məhdudlaşdırılmamalıdır. İcmallarda janrlar üzrə ilin ədəbiyyatı təqdim olunarkən ədəbi cərəyanlar, süjet və kompozisiya, dil və üslub, bədii təsvir vasitələri və s. kimi kateqoriyalardan çıxış etmək, yaxud bədii mətnin daxili məntiqindən, və ya konkret faktiki materialdan sərf-nəzər etməklə bədii fakta, ədəbi axına, əsərin (yaxud əsərlərin) ideya-sənətkarlıq səviyyəsinə qiymət vermək yalnız və yalnız ümumi elmi səviyyəni yüksəldir.

Yaxşı cəhətdir ki, müxtəlif icmallarda belə məqamlara rast gəlmək mümkündür. Elnarə Akimovanın icmalı ümumiləşdirilmiş elmi-nəzəri təqdimat xarakteri daşıyır. Vaqif Yusifli Ramiz Qusarçaylının “Vətən” poeməsindən söz açarkən bu uğurlu poemanın “Poetik epopeya” adlandırılması, sərbəst şeirin poetikasını təhlil zamanı nəzərə alması, Firuzə Məmmədlinin avtobioqrafik şeirlərini təhlilə cəlb etməsi, Rasim Nəbioğlunun 2023-cü ilin bədii tərcümə təfərrüatını müxtəlif ədəbi növlər və janrlar üzrə qruplaşdırıb təhlil etməsi, Cavanşir Yusiflinin ilin hekayə tiplərindən söz açması, Vüqar Əhmədinin publisistikadakı “Redaktor guşəsi”ni ilk dəfə təhlil meydanına gətirməsi təqdim olunan icmalların nəzəriyyə faktorundan heç də xali olmadıqlarını nümayiş etdirir. Hətta Ədəbi proses yaradıcılıq müşavirəsində ilk dəfə məruzəçi statusu qazanmış Elnarə Qaragözovanın “2023-cü ilin nəsr mənzərəsi”nə cəlb etdiyi əsərləri janrlar üzrə hekayə, esse və felyeton, roman və povestlər, hətta Rəşad Məcidin “Qələmsiz yazılanlar” silsilələrini status-esselər bölgüsü əsasında təhlildən keçirməsi istər-istəməz janrların poetikasından da söz açılmasına imkan yaratmışdır. Bundan başqa, Elnarə Qaragözovanın yazıçıların əsərlərini dəyərləndirərkən Xalq yazıçısı Anarın “Neorealizm cərəyanı kontekstində”, Mübariz Cəfərlinin Magik realizm xəttində çıxış etməsi də onun icmalında nəzəri dərinliyi, artırılmasına xidmət etmişdir. Hesab edirik ki, Ədəbi proses mətnlərindən qırmızı xətt kimi keçən nəzəri təhlilə meyil daha da qüvvətləndirilməlidir. Bu, həm Azərbaycan ədəbiyyatının konkret bir ilinin elmi cəhətdən aydın obrazının yaradılmasına və həm də əbədi tənqidin sosioloji təhlildən daha çox uzaqlaşmasına səbəb olar.

Məlum olduğu kimi, Ədəbi proses yaradıcılıq müşavirəsinin əhatə etdiyi 2023-cü il Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən “Heydər Əliyev İli” elan olunmuşdur. Cəmiyyət həyatının bütün sahələri kimi elmdə və ədəbiyyatda da “Heydər Əliyev İli”nin uğurlu nəticələri kimi əhəmiyyətli elmi və bədii əsərlər meydana çıxmışdır. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasında 2023-cü ildə müxtəlif elm sahələrini təmsil edən alimlər tərəfindən yazılmış 52 monoqrafik tədqiqatın meydana çıxması Azərbaycan elmində Heydər Əliyevşünaslığın xüsusi bir elmi istiqamətə çevrilməsinə səbəb olmuşdur. Kəmiyyət etibarilə diqqət çəkən bu statistik göstərici Ulu Öndərə həsr edilmiş kitabların yüksək elmi-nəzəri səviyyəsi ilə müşayiət olunur. “Heydər Əliyev İli”ndə Azərbaycan elmində bu mövzuda tanıtma, təbliğat və təşviqat kitablarından sistemli elmi araşdırmalar əsasında yazılmış fundamental tədqiqatlara doğru ciddi addımlar atılmış, mühüm elmi nəticələrə gəlinmişdir. Nəticədə Azərbaycan elmində Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri Heydər Əliyev haqqında fundamental elmin əsası qoyulmuşdur.

İl ərzində görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyev haqqında dərc olunmuş ədəbi axtarışların nəticəsi olan qiymətli bədii əsərlər də meydana çıxmışdır. Əlisəfa Azayevin “Qarlı zirvə” romanında Ulu öndər Heydər Əliyevin mübarizələrlə dolu keşməkeşli ömür yolu aydın və obyektiv yazıçı baxışı vasitəsilə işıqlandırılmışdır. Müəllif imkan daxilində mövzunun aktuallığı ilə bədiilik amilini paralel olaraq qoruyub saxlamışdır. İbrahim Yusifoğlunun “O, günəş ömrüdü, sönməyəcəkdir” poemasında [3] da seçilmiş hadisələr əsasında Heydər Əliyev dühasının əbədiyaşarlığı poetikləşdirilmişdir. Ədəbi proses icmallarında da “Heydər Əliyev İli”nin ədəbi hesabatına diqqət yetirilmişdir. Heydər Əliyevə həsr edilmiş şeirlərdə isə bu dahi şəxsiyyətin Azərbaycan xalqı qarşısındakı xidmətləri və parlaq, bütöv şəxsiyyəti obrazlı şəkildə təqdim olunmuşdur. Azərbaycan şeirində “Heydər Əliyev İli”nin ölkəmiz, ədəbiyyatımız üçün mənəvi bir hesabat ili kimi mənalandırılmışdır:

*Müstəqil dövlətin hesabatı,
Azərbaycanla qoşa adı,
Ölkəmizin mübarizələrlə dolu həyatı,
Tarixin danışan dili –
Heydər Əliyev İli!*

*Fəth olunmuş dövlətçilik zirvəsi,
Tükənməz yaratmaq və qurmaq həvəsi,*

*Yenidən doğulmuş Odlar ölkəsi!
Xalqımızın sabahlara uzanan əli –
Heydər Əliyev İli!*

*Əbədi yaşayan sədi,
Ölkəni sınaqdan çıxaran dərdsi,
Azərbaycançılıq manifesti!
Müstəqil dövlətçiliyin heykəli –
Heydər Əliyev İli!*

*Milli istiqlalçılıq andı,
Ölkəyə şərəfdi, şandı,
Yüksələn Azərbaycandı!
Böyük gələcəyin məşəli –
Heydər Əliyev İli! [2]*

Göründüyü kimi, Azərbaycan ədəbiyyatı 2023-cü ildə bütün ədəbi növlər və janrlar üzrə irəliyə doğru inkişaf etmiş, ölkəmizin, cəmiyyətimizin həyatında baş verən yeniləşmələri bədii cəhətdən uğurla əks etdirmişdir. Xüsusən, Azərbaycan ədəbiyyatında Qarabağ mövzusunda Bütövlük mövzusunda doğru müşahidə olunan keçid prosesləri ədəbiyyatımızın xalqımızın həyatı və ideyaları ilə həmahəng nəfəs aldığı əyani şəkildə göstərməkdədir. Fikrimizcə, Azərbaycan ədəbiyyatı müharibə və Bütövlük mövzusunda özünün ideal qəhrəmanını da yaradacaqdır.

Başqa bir mühüm cəhəti də qeyd etməyi lazım bilirəm. Keçən il biz Ədəbi proses müşavirələrinin yeni mərhələsinin 10 illiyini qeyd etmişdik. Əslində həmin 10 illik Ədəbi proses yaradıcılıq müşavirələrinin deyil, Ədəbi proses müşavirələrində əhatə olunan ədəbiyyatın 10 illiyi idi. Çünki müstəqillik dövründə Ədəbi proses yaradıcılıq müşavirəsi 2014-cü ildən keçirilməyə başlanmışdır. Həmin ədəbi proses müşavirəsində 2013-cü ilin Ədəbiyyatı tədqiq və təhlil edilərək qiymətləndirilmişdir. Bu il biz 2023-cü ilin ədəbiyyatına həsr edilən 10-cu Ədəbi proses müşavirəsini keçiririk. Bu, “Ədəbi proses” yaradıcılıq müşavirəsinin təşkili üzrə keçilmiş yolun möhtəşəm başlanğıcı və həm də qarşıdakı yeni tarixi mərhələnin başlanğıcıdır.

Nəticə / Conclusion

Ötən 10 il “Ədəbi proses” yaradıcılıq müşavirəsinin inkişaf və təkamül yolu olmuşdur. Əvvəla, Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunda ardıcıl olaraq keçirilməkdə davam edən “Ədəbi proses” yaradıcılıq müşavirəsi ümumrespublika elmi hadisəsinə çevrilmişdir. Keçən illərdə “Ədəbi proses” müşavirələrinin yalnız Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunda deyil, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Mərkəzi Elmi Kitabxanasında və Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin Natəvan Klubunda da keçirilməsi Ədəbi proseslərin Akademiyadan cəmiyyətə, ölkə ədəbi-elmi mühitinə doğru inamlı hərəkətinin də ifadəsidir. Ədəbi proses hərəkətində Akademiya əməkdaşları ilə yanaşı, ardıcıl olaraq Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin, ayrı-ayrı yazıçı və şairlərin, “Ədəbiyyat qəzeti”, “525-ci qəzet”, “Azərbaycan”, “Ulduz” kimi ədəbi mətbuat orqanlarının, hətta bəzi saytların baş redaktorlarının və əməkdaşlarının yaxından iştirakları da “Ədəbi proses”i respublika hadisəsi səviyyəsinə çatdırmışdır. Bundan başqa, “Ədəbi proses”in artıq yaxşı bir kitabxanası formalaşmışdır. Biz “Ədəbi proses kitabxanası” dedikdə “Ədəbi proses” yaradıcılıq müşavirəsinin ötən 10 ildə nəşr edilmiş çoxcildlik və külliyyatın ədəbi prosesçilərdən hər birinin 2014-2024-cü illər ərzində

müstəqillik dövrü Azərbaycan ədəbiyyatına həsr edilmiş çoxsaylı monoqrafiyaları və məqalələri nəzərdə tuturam. Bunlar, həqiqətən yaxşı bir mini kitabxananın əhəmiyyətli materialları ola bilər. Nəhayət, ədəbi prosesçilərin sıralarından AMEA üzvlüyünə seçilənlərin, elmlər doktorları və fəlsəfə doktorlarının yetişib formalaşması da keçən 10 ilin elmi-ədəbi uğurları sırasındadır.

“Ədəbi proses” yaşayır, davam edir, müxtəlif istiqamətlər üzrə gedən çoxcəhətli ədəbi prosesləri elmi güzgüdə əks etdirərək Azərbaycan ədəbiyyatının daha böyük inkişafına dayanmadan xidmət göstərir.

Ədəbiyyat / *References*

1. <https://edebyyatqazeti.az/news/muzakire/11922-edebyyatda-butovluk-ve-edebi-prosesde-nezeri-derinlik>
2. <https://senet.az/bloq/edebyyatda-butovluk-ve-edebi-prosesde-nezeri-derinlik-isa-hebibbeylinin-yazisi-7049>
3. İbrahim Yusifoğlu. “O, günəş ömrüdü, sönməyəcəkdir”. – Bakı: Şirvanəşr, 2023.

Взгляд на современный литературный процесс и теоретические исследования

Иса Габиббейли

Академик

Президент Национальной Академии наук Азербайджана

E-mail: isa.habibbeyli@science.az

Резюме. В статье проведён анализ активизации и воодушевлённого отношения в литературном процессе и инновации в теоретических исследованиях после освобождения Карабаха от оккупации и обеспечения целостности Родины, и оценка этих важнейших исторических событий. Героическая победа азербайджанской армии под руководством победоносного главнокомандующего Ильхама Алиева вызвала большой энтузиазм в литературе, а незыблемость национального единства и солидарности стала главной темой азербайджанской литературы. Литературная критика 2023 г. ясно видит прогресс в диалектическом развитии карабахского дискурса в азербайджанской литературе и призывает литературу быть более активной в этой области. В нашей литературе пока более заметна волна, не достигшая полной целостности литературного процесса, но стремящаяся к ней. Наряду с темой Карабаха в поэзии развивается и тема Азербайджана. Это показатель постепенного превращения мотивов целостности в основную тему литературы.

В прозе изображение фронтовых боёв, происходящих в тылу процессов, образов героев есть художественное выражение движения к целостности. В своих обзорах Техран Алишаноглу, Эльнара Акимова, Джаваншир Юсифли, Эльнара Карагезова, Вагиф Юсифли внимательно следили и анализировали литературный процесс.

2023 год был объявлен Президентом Азербайджанской Республики Ильхамом Алиевым «Годом Гейдара Алиева». В качестве успешных результатов «Года Гейдара Алиева» в науке и литературе появились значительные научные и художественные произведения. В романе Алисафы Азаева «Снежный пик» с писательской точки зрения освещен бурный, полный борьбы жизненный путь великого лидера Гейдара Алиева, бессмертие его гения. В поэме Ибрагима Юсифоглу «Азербайджан взойдет, как солнце, над миром» на основе избранных в

жизни событий прославлена вечность гения Гейдара Алиева. В обзорах литературного процесса было уделено внимание литературному отчету «Года Гейдара Алиева».

На состоявшейся в 2024 году конференции «Литературный процесс» особое внимание было уделено отражению в литературном процессе великих исторических событий.

Ключевые слова: «Великое Возрождение» в литературе, азербайджанская литература, литературный процесс, теоретические изыскания